

ruralno-sociološka istraživanja i glavni trendovi promjena u našem selu

vlado puljiz

fakultet za defektologiju
sveučilišta u zagrebu,
zagreb, jugoslavija

Povijesne temelje ruralne sociologije, odnosno ruralno-socioloških istraživanja na području Jugoslavije autor smješta u prvu polovinu 19. stoljeća, kada probuđena nacionalna svijest, tražajući za svojim korijenima, »otkriva« seljaštvo koje je, usprkos stajetnim utjecajima stranaca uspjelo sačuvati autentičnost materijalne i duhovne kulture. Cijelo 19. i početke 20. stoljeća, etnolozi, antropogeografi, povijesničari, ekonomisti i pravници skupljaju bogatu građu o životu južnoslavenskog seljaštva — koja podvrgnuta sociološkoj analizi, može dati sveobuhvatnu sliku tadašnjega seoskog/seljačkog društva.

Prvo razdoblje nakon rata i revolucije obilježeno je forsiranjem industrijalizacije kojoj je seljačka ekonomija trebala biti samo prolazna potpora, i koja je trebala vrlo brzo ustupiti mjesto društvenoj poljoprivredi. Deprivilegirana, individualna poljoprivreda gubi vrlo brzo radnu snagu, a seosko se stanovništvo smanjuje. Upravo u ovom, za selo (i društvo) burnom vremenu javljaju se prva istraživanja i prvi ruralno-sociološki radovi. Osnivaju se katedre, istraživački odjeli, časopis. Ruralna sociologija otvara nova područja istraživanja i sve do pred kraj sedamdesetih godina sustavno prati društvene promjene u selu i poljoprivredi.

Razdoblje nakon toga obilježeno je progredirajućom krizom koja postepeno zahvaća sve dijelove društva, pa i selo. Krizom su našalost, zahvaćene i društvene znanosti, pa, dakle, i sociologija sela, što se u proteklom desetljeću osjeća prvenstveno u znatno smanjenom broju empirijskih istraživanja, a time i osipanja istraživačkih timova.

primljeno svibnja 1987.

—> Naš je cilj u ovom prilogu u osnovnim crtama prikazati obilježja društveno-ekonomskih promjena u našem selu, promjena koje su se dogodile u posljednja tri desetljeća, tj. odonda otkad se u nas poslije rata konstituirala sociologija sela, te utjecaj tih promjena na razvoj ruralno-socioloških istraživanja i ruralne sociologije kao zasebne znanstvene discipline. Promjene u selu, kako bismo ih mogli bolje razumjeti, smjestit ćemo u globalni kontekst jugoslavenskog društva. No, prije izlaganja smatramo nužnim spomenuti početke društvenih istraživanja sela u nas, njihove glavne protagoniste i istraživačku orijentaciju.

1. Interes za proučavanje seljaštva u južnoslavenskim zemljama pojavio se u 19. stoljeću kada se u naših naroda budila nacionalna svijest, kada su nastajale ključne nacionalne, kulturne, obrazovne i znanstvene institucije kao što su visoka učilišta, akademije, i kada su se rađali nacionalni politički pokreti, pretežno patriotski i narodnjački usmjereni. Seljaštvo je dospjelo u središte pažnje znanstvenih i političkih djelatnika jednostavno stoga što je predstavljalo glavninu i temelj nacije, što je, nasuprot tuđinskim utjecajima, sačuvalo autentičnost materijalne i duhovne kulture, što bijaše golema društvena snaga s kojom je trebalo računati u borbi za samobitnost i osamostaljenje.

Nastala je, dakle, u 19. i u prvim desetljećima 20. stoljeća opsežna etnološka, antropogeografska, historijska, ekonomska i pravna građa o životu južnoslavenskog seljaštva, o njegovu biću. U toj građi, prema našim današnjim klasifikacijama, možemo naći mnogo izvanrednoga i izuzetnog materijala za sociološku analizu i sintezu o tadašnjem seljačkom društvu.

Glavni istraživači našeg sela u to vrijeme bili su Vuk S. Karadžić, Svetozar Marković, Baltazar Bogišić, Jovan Cvijić, Antun Radić i Sreten Vukosavljević. Riječ je o utemeljiteljima naših društvenih znanosti (poneki su od njih ostavili i značajan politički trag), koji su uvelike utjecali na naš ukupni kulturni i znanstveni razvoj. U njihovim je redovima opisana struktura tradicionalnog sela, seoske institucije kao što su porodične zadruge, seoska zajednica i seoska komunalna imovina, zemljišni odnosi, seoski običaji, vrednote i kultura. Slika je tog seljaštva okrenutog zemlji i tradiciji, ali već načetog djelovanjem robno-novčane privrede koja razara njegovu staru strukturu i institucije, izaziva imovinsku diferencijaciju. To je vrijeme kad se nad seljaštvom nadvila mlada buržoazija koja na našem području, u specifičnom procesu prvobitne akumulacije, razbija staro, autarkično seljačko društvo i postepeno ga dovodi u ovisnost o narastajućim mehanizmima robno-novčane ekonomije.

Istovremeno, kroz te procese razvoja robno-novčane privrede i konfrontaciju s mladom i grabežljivom građanskom klasom, seljaštvo izrasta u »klasu za sebe«, stupa na nacionalnu političku scenu, uglavnom u okviru narodnjačkih i agrarnih pokreta, stavlja na dnevni red agrarno i seljačko pitanje i priprema se za velike društvene preokrete četrdesetih godina, kada difuzne seljačke energije usmjerene ka poboljšanju životnih uvjeta u toku narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije artikulira Komunistička partija Jugoslavije koja donosi projekt socijalističkog društva.

2. Poznato je da je industrijalizacija, uz razvoj socijalističkih proizvodnih odnosa, bila središnja točka u programu naše poslijeratne izgradnje. Industrijalizacija se, međutim, nije mogla provesti bez oslanjanja na seljaštvo. Ta se međuzavisnost industrijalizacije i seljaštva ogledala u najmanje tri točke: (1) u seljačkoj se ekonomiji prikupljala akumulacija potrebna za industrijski razvoj, (2) seljaštvo je masovno direktno ili kanalom školovanja prelazilo u industriju i (3) industrijsko-urbane vrijednosti dobile su primat u društvu, gotovo da su izjednačene sa socijalističkima, pa su potiskivale tradicionalne seljačke vrijednosti, među kojima je na prvom mjestu bila privrženost zemljišnom vlasništvu i okrenutost prošlosti i iskustvu prethodnih generacija.

U prvim poslijeratnim decenijama faktično je izrastao model dualnog društva: seljačkoga i urbano-industrijskog, a ponder ukupnog razvoja svjesno je premješten prema gradu i industriji, kojima je seljaštvo trebalo služiti kao nužna ali prolazna potpora. Uostalom, prvi poslijeratni pro-

jekti transformacije sela i poljoprivrede, sastavljeni po sovjetskom uzoru, trebalo je da dovedu do nestanka seljačkog posjeda i uspostavljanja »tvornica hrane« u kojima će raditi poljoprivredni radnici, po socijalnom biću izjednačeni s industrijskim radnicima.

Poznato je kako je završio ovaj pokušaj transformiranja seljaštva u skladu s ukupnim konceptom formalne promjene vlasništva nad sredstvima za proizvodnju. Isto tako znamo da se na neuspjehu kolektivizacije i kritici administrativnog socijalizma začela koncepcija jugoslavenskog socijalističkog samoupravljanja, koja je, pored ostalog, donijela postepenu autonomizaciju privrednih subjekata, među kojima i seljačkih gospodarstava, te početne elemente tržišne ekonomije koja omogućuje samostalnost i inicijativu tih subjekata. Ukratko, novi ideološki projekt samoupravljanja priznaje autonomnost društva, sve više vodi računa o procesima koji se unutar njega zbivaju, te ih manje direktivno a više na posredan način, aktivirajući socijalne energije, pokušava usmjeriti prema izgradnji socijalizma.

To je vrijeme druge polovine podesetih i prve polovine šezdesetih godina kada se naše društvo izvanredno brzo razvija, kada se ostvaruju impozantne stope privrednog rasta i zapošljavanja, kada raste ukupni standard stanovništva, kada Jugoslavija zadobiva visoki međunarodni ugled.

U određenom smislu, to je razdoblje i stanovitog prosperiteta seljaštva, koje se oslobodilo administrativnog pritiska iz prvog desetljeća poslijeratnog razvoja. Seljačko se gospodarstvo, zahvaljujući industrijalizaciji, s jedne strane, a sveobuhvatnom osmogodišnjem obrazovanju, koje pospješuje deagrarizaciju jer otvara mogućnost zapošljavanja u nepoljoprivrednim djelatnostima, s druge, postepeno oslobađalo viškova radne snage, a s treće strane dobiva sve šire tržište za svoje proizvode, što ih je tražilo sve brojnije nepoljoprivredno stanovništvo. Na selo više i češće pritječu novčani dohoci, pa ono postaje sve veći potrošač industrijske robe. Povećana tržišna razmjena sve više isprepliće i povezuje seljačko i urbano-industrijsko društvo. Tome u prilog djeluje skolarizacija seoskog stanovništva te elektrifikacija, koja se brzo širi u seoska područja, a koja predstavlja prvi veliki infrastrukturni sistem na kojem će se temeljiti kasniji valovi urbanizacije sela.

Zahvaljujući svim tim promjenama u selu se zbiva brza i široka diferencijacija stanovništva i individualnih gospodarstava, a pri tome na važnosti dobivaju novi kriteriji razlikovanja, kao što je zapošljavanje radne snage zvan gospodarstva i izvanpoljoprivredni novčani prihodi.

Kako se, u cjelini gledano, dobro ostvarivao projekt ukupnoga društvenog razvoja, to je i širenje društvenog sektora poljoprivrede bivalo uspješno, a vjera u urbano-industrijsko društvo, osobito u mlađih generacija, uzrokovala je snažno, gotovo patološko okretanje od sela, kao prevladanoga civilizacijskog modela življenja, koji tek što nije nestao.

U takvoj povijesnoj konstelaciji sociologija i srodne joj discipline dobivaju zadatak da istražuju i posreduju istine iz društvene prakse, neophodne za usmjeravanje razvoja društva. U Beogradu se sredinom pedesetih godina osniva Institut društvenih nauka, a školske godine 1958/59. otvara se, također u Beogradu, studij sociologije na Filozofskom fakultetu. U okviru tog studija predaje se sociologija sela kao zasebna sociološka disciplina, a prvi predavač sociologije sela bio je Cvetko Kostić, koji je prije toga izvršio istraživanje o seljacima-radnicima u nekoliko industrijskih sredina. Sociološke istraživačke grupe i katedre osnivaju se potom u Zagrebu, Ljubljani i u drugim našim sveučilišnim središtima.

Značajan poticaj sociološkim i ekonomskim istraživanjima sela dao je popis poljoprivrede iz godine 1960, koji je u neku ruku otkrio novu sliku sela, zahvaćenog brзом transformacijom pod utjecajem industrijalizacije. Iz tog vremena datira bazična studija Petra Markovića, »Strukturalne promene na selu kao rezultat ekonomskog razvitka«, koja je bacila novo svjetlo na proces diferencijacije seljačkih gospodarstava i ponudila neke nove analitičke kategorije.

Na drugoj strani projekt širenja zemljišnih površina društvenog sektora poljoprivrede, kojeg je objedinjavala Jugoslavenska poljoprivredna banka, potaknuo je opsežna sociološka i ekonomska istraživanja sela, koja je, s brojnim vanjskim suradnicima, poduzeo Odjel za sociologiju sela Agrarnog instituta u Zagrebu, osnovan godine 1962. Tim je Odjelom, kao i projektom istraživanja o mogućnostima širenja zemljišnih površina u društvenom posjedu i vlasništvu, u to vrijeme rukovodio Stipe Šuvar.

Zahvaljujući provedbi toga veoma opsežnog projekta istraživanja, iz kojeg je proizašlo 17 separatnih i jedna sintetička studija, došlo je do značajnog okupljanja jugoslavenskih istraživača sela. Paralelno s tim, godine 1963. osnovan je časopis »Sociologija sela«, koji izlazi i danas i koji je predstavljao uporišnu os oko koje se kristalizirala jugoslavenska ruralno-sociološka znanstvena produkcija.

Tada su ustanovljena neka osnovna ruralno-sociološka istraživačka područja, kao što su istraživanja socijalne strukture sela, demografskih procesa, deagrarizacije, kulturnih promjena u selu, agrarne strukture, seoske omladine i slično.

Na mnogim društvenim fakultetima šezdesetih godina sociologija sela počinje se predavati bilo kao samostalna disciplina bilo u okviru neke šire sociološke discipline (sociologije naselja, sociologije lokalne zajednice). Isto tako ona dobiva mjesto među disciplinama koje se predaju na poljoprivrednim fakultetima (negdje se naziva agrarnom sociologijom), s akcentom na probleme agrarne strukture i individualnih gospodarstava.

3. Sredinom šezdesetih godina jugoslavensko društvo suočeno s krizom rasta nastoji prijeći iz ekstenzivne u intenzivnu fazu privrednog razvoja. U prenesenom značenju, to znači slabljenje državne intervencije u privredne i društvene tokove, daljnje osamostaljivanje privrednih subjekata, jačanje tržišta i otvaranje prema svijetu.

Pojavile su se brojne posljedice takva zaokreta u ekonomskoj politici. Mislimo time na sve veću nezaposlenost i povećanje socijalne tenzije u društvu, koje u pravilu prate prijelaz u višu fazu ekonomskog razvoja. Zapošljavanje radne snage u inozemstvu, koje masovno počinje krajem šezdesetih, značilo je veliki odušak za napetu ekonomsku i socijalnu situaciju u zemlji. Istovremeno, ta je naša radna snaga u inozemstvu, šaljući u zemlju dio svoje zarade, stvorila dodatnu akumulaciju za privrednu ekspanziju, povećanu potrošnju stanovništva, što je bila podloga za nastanak društva masovne potrošnje u sedamdesetim godinama. Naše društvo, međutim, nije pravovremeno reagiralo na svjetsku ekonomsku krizu, koja je, pored ostalog, uzrokovala smanjeno zapošljavanje radne snage u inozemstvu, pa se pred kraj sedamdesetih godina Jugoslavija neprimjerno zadužila u inozemnih kreditora i dospijela u dužničku krizu, koja je danas glavna komponenta našega krajnje nepovoljnog ekonomskog i društvenog položaja.

U tom razdoblju u selu se zbiva nekoliko paralelnih procesa. Seljački posjedi nabavljaju nova sredstva rada, koje simbolizira traktor. Nova sredstva rada potpomažu proces osamostaljivanja seljačkih gospodarstava od društvenih subjekata u poljoprivredi, dolazi do svojevrsnog razmaha agrarnog individualizma, koji počiva na tehničkoj iluziji, prema kojoj strojevi rješavaju probleme individualnog gospodarstva i uvode ga u modernu ekonomiju lišenu neimaštine i mukotrpnog rada. No kako se znatnije nije mijenjala struktura proizvodnih jedinica (mali posjed, velik broj parcela), to nova sredstva rada i drugi inputi u gospodarstvo troškovno znatno opterećuju poljoprivredu, utječu na cijene poljoprivrednih proizvoda, koje zbog toga brzo rastu. Dospijevamo u fazu skupe poljoprivredne proizvodnje koja sve više djeluje na ukupne ekonomske prilike u zemlji.

Nadalje, u selu je na djelu snažna urbanizacija kao proces disperziranja urbanih tekovina. Već je rečeno da je još prije elektrifikacija unijela temeljnu promjenu u seljački život. Sedamdesetih godina seoska domaćinstva zahvaća »bijela revolucija«, tj. dolazi do masovnog uvođenja kućanskih aparata, a također i sredstava distribucije masovne kulture (radija, televizije). Do mnogih sela dopiru moderne prometnice, a umnažaju se prijevozna sredstva koja ih dnevno povezuju s urbanim i industrijskim središtima. Takva seoska naselja, dakle, postaju segmentom urbanoga naseljskog tkiva koje prevladava granice zatvorenih, autarkičnih seoskih sredina i stvara nove prostorne i socijalne entitete. Kako je istovremeno došlo do određene demitologizacije grada kao privilegiranog mjesta življenja i rada, seoski prostor u višestrukome smislu riječi biva pozitivno prevrednovan i u njemu nastaju razni oblici naseobina u kojima se smještaju vikendaška i sezonska društva gradskih stanovnika.

Treba reći da je novi val urbanizacije izazvao osjetnu segregaciju seoskog prostora. Jedan dio seoskih naselja zahvaćen je ovim inovacijskim valom, pa se uključuje u urbano-industrijske gravitacije i postaje dio ruralno-urbanog aglomeracijskog kontinuuma u kojem život pulsira prema ritmu urbano-industrijskih središta. Drugi dio seoskih naselja ostaje izvan domašaja ovih procesa urbanizacije, do njih se ne rasprostiru bitni elementi urbane kulture, mladi ljudi takva naselja napuštaju, njihova se demografska struktura pogoršava, socijalni i ekonomski život u njima postepeno se gasi. Ta segregacija seoskog prostora dovodi do zapuštanja mnogih resursa, u prvom redu zemljišta, ali isto tako izaziva brojne socijalne, ekonomske i demografske posljedice.

U ovom se razdoblju intenzivno nastavio proces deagrarizacije, tj. prijelaza poljoprivrednog stanovništva u nepoljoprivredne djelatnosti. Veliki broj poljoprivrednika otišao je na rad u inozemstvo, pa je zahvaljujući tamošnjim zaradama modernizirao gospodarstvo i podigao standard svog domaćinstva. Mladi su nastavili da pretežno putem školovanja napuštaju poljoprivredno zanimanje. Uvelike je oslabljena reproduksijska moć poljoprivrednog stanovništva, koje ima negativan prirodni priraštaj. Međutim, trendovi urbanizacije sela pridonijeli su da se učvrsti model mješovitog gospodarstva i domaćinstva, koji danas prevladava u našem selu. U socijalnoj strukturi prevladavaju nepoljoprivrednici, koji drže većinu zemljišta, a kategorija tzv. čistih poljoprivrednika ubrzano se smanjuje i gotovo da možemo predvidjeti kada će iščeznuti.

Selo je postalo pozornica na kojoj se najbolje može sagledati način življenja oslonjen na više prihoda, koji osobito dobro funkcionira u doba krize. Prevladao je tako u našem selu specifičan ruralno-urbani amalgam, specifična simbioza niskoproduktivnog nepoljoprivrednog i poljoprivrednog rada.

Sociološka i srodna istraživanja sela u tom su razdoblju postala brojna i raznolika. U istraživanjima se pojavljuju nove orijentacije potaknute spomenutim socijalnim procesima. Podsjećamo na značajna istraživanja inovacija u seoskim sredinama, istraživanja mješovitih gospodarstava, seoske porodice, profesionalizacije poljoprivrednika, djelovanja Saveza komunista, reprodukcije seoskih domaćinstava, procesa podružvljavanja i udruživanja u poljoprivredi, mnoge regionalne i lokalne studije o agrarnoj strukturi i strukturi sela. U sociologiju sela ušla je nova generacija istraživača, pretežno sociologa, koja donosi metodološke inovacije i nove istraživačke afinitete. Časopis »Sociologija sela« doživio je u tom razdoblju vidan uspon, a posebno je bilo vrijedno njegovo izdanje na engleskom jeziku »The Yugoslav Village« početkom sedamdesetih. Pri Jugoslavenskom sociološkom udruženju osnovana je Sekcija za sociologiju sela i grada, koja veoma aktivno djeluje, osobito na savjetovanju u Portorožu 1972. Sredinom sedamdesetih izlazi prvi udžbenik sociologije sela Cvetka Kostića.

Istraživačka aktivnost, međutim, splašnja potkraj sedamdesetih, uostalom kao i u drugim društvenim znanostima. Tome ima više uzroka općenite i specifične naravi. Počnimo od onih nižeg ranga. Naime, ekspanzija visokog školstva odvlači jedan broj istraživača u nastavu, na sveučilište, pa time umanjuje njihov istraživački angažman. Dogodile su se i tri prerane smrti vrsnih istraživača, kao što su bili Vojislav Đurić, Edhem Dilić i Borislav Dimković. Na drugoj strani, cijepao se jugoslavenski znanstveno-istraživački prostor u više međusobno odvojenih dijelova, pa je sve teže bilo okupiti istraživače na velikim jugoslavenskim projektima koji su dotad davali poticaje ruralnoj sociologiji. Istovremeno, ideološki koncept integralnog udruženog rada, u čijoj se ovisnosti trebaju razvijati sve društvene djelatnosti, pa tako znanost i obrazovanje, uzrokuje marginalizaciju znanstvenih istraživanja, koja su potfinancirana i kojih je sve manje. Kako su u drugoj polovini sedamdesetih nastali brojni marksistički centri, a oni u pravilu izdaju časopise, to se znanstvena proizvodnja sve više centrira oko okruglih stolova, u masovnim medijima, a manje na istraživačkim poligonima, gdje se prikupljaju znanstvene činjenice i spoznaje. Dolazi do svojevrstnog cijedenja znanja. Ukratko, na sceni je tip znanstvenika-sveučilišnog nastavnika, koji sudjeluje u nebrojenim raspravama diljem zemlje, koji vješto barata pretežno knjiškim katedarskim spoznajama, ilustriranim oskudnom činjeničnom građom iz statistike, novinskih zapisa ili osobnih dojmova. Stvoren je tako privid znanstvenog dinamizma, iza kojeg se, međutim, skriva manjkavost istraživanja i kompetentnih uvida u tokove u utrobi društva, koji pomalo izmiču kontinuiranoj znanstvenoj pažnji. Dogodilo se to i u ruralnoj sociologiji, koja je razmrvljena, oslabljena, oslonjena pretežno na popise stanovništva i rijetka empirijska istraživanja, postepeno gubila zamah i uvjerljivost iz šezdesetih i prvih sedamdesetih godina.

4. Kao posljedica grešaka u ekonomskoj politici u prethodnom razdoblju u našoj je zemlji početkom osamdesetih godina snažno izbila ekonom-

ska kriza, čiji su glavni izrazi veliki dug prema inozemstvu, povećanje nezaposlenosti, visoka stopa inflacije, opadanje standarda stanovništva. Iz ekonomske i socijalne sfere kriza je ubrzo prešla u političku, pa se jugoslavensko društvo danas nalazi pred ozbiljnim traganjem za putovima daljnjeg razvoja. Nama, naravno, nije namjera da ovdje ulazimo u analizu te krize. Ipak, željeli bismo istaknuti da se, prema našem mišljenju, prvenstveno radi o krizi urbano-industrijskog segmenta. On je postao dominantan u našem društvu, ali je ostao nisko produktivan i slabo organiziran, pa se kao takav teško može uključiti u svjetske ekonomske tokove. Taj je naš urbano-industrijski segment dosad ipak bio pod dopingom dodatnih akumulacija, kao što je bila ona koja se izvlačila iz sela, pretežno u prvoj fazi, zatim od radne snage zaposlene u inozemstvu u drugoj fazi, te konačno od stranih kredita u trećoj fazi. Sada je došlo vrijeme otrežnjavanja, suočavanja sa stvarnošću, kriza se morala javiti u svim svojim dimenzijama. Stanje komplicira činjenica da je svijet dobrobrano zahvaćen trećom znanstveno-tehnološkom revolucijom i da se i naša zemlja pod ovim vrlo nepovoljnim uvjetima u nju mora uključiti, ako ne želi ozbiljno zaostati.

Što se tiče prilika u selu, čini se da je kriza izazvala veće oslanjanje stanovništva na individualne zemljišne posjede, kao uostalom i na sve druge dodatne izvore prihoda. Pokazalo se da velik dio gradskog stanovništva ima, da tako kažemo, agrarne interese koji su u vrijeme opadanja standarda postali uočljiviji. U najtežem su položaju oni gradski stanovnici koji žive samo od prihoda iz radnog odnosa ili od mirovina. Sve veće oslanjanje na selo, s jedne strane, amortiziralo je učinke krize u urbano-industrijskom sektoru (sada mnogi ističu veliku vitalnost tajnovite jugoslavenske »sive ekonomije«), ali istovremeno je blokiralo diferencijaciju unutar agrarne strukture i njeno transformiranje u pravcu racionalnijeg korištenja proizvodnih faktora. Čini se da se učvrstio i model mješovitog gospodarstva, koje je počelo bolje iskorištavati svoje poljoprivredne resurse. No ima indikatora da je nastalo stanovito okretanje ka samoopskrbi, direktnoj razmjeni na relaciji selo-grad, a slabljenju regularnih tržišnih tokova poljoprivrednih proizvoda. Jedna od posljedica jest nestašica sirovina za prehrambenu industriju. Neke su karike reproduktivnog lanca u agroindustrijskom kompleksu popucale.

Zasad je teško uočiti promjene trendova u deagrarizaciji i urbanizaciji seoskih područja. Demografski je poljoprivredno stanovništvo toliko oslabljeno da je teško očekivati zaustavljanje tog opadanja, a širenje elemenata urbane kulture vjerovatno je usporeno, ali ne i zaustavljeno.

U cjelini gledano, čini se da je kriza ojačala spomenutu ruralno-urbanu ekonomsku simbiozu u kojoj živi većina stanovništva.

Prilikom koncipiranja Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije okupio se veliki broj znanstvenika, koji su došli u priliku da dadu svoj sud o situaciji u jugoslavenskom društvu i ukažu na njena moguća rješenja. Možemo to ocijeniti kao indikator ponovne reafirmacije društvenih znanosti i njihove uloge u ukupnom razvoju. Čini se da i pored veoma teške situacije u kojoj se nalazimo znanost dobiva na značenju. Doduše, u prvom su planu prirodne, tehničke i biotehničke znanosti, ali nema sumnje da će ih slijediti i društvene znanosti.

Ruralna sociologija, koja se već nekoliko godina nalazi u ozbiljnoj krizi, mora iskoristiti ovu priliku za svoju obnovu i novi istraživački zamah. Situacija se u selu sigurno dosta promijenila od posljednjih naših velikih istraživanja, pa nas to mora motivirati da napravimo bilance dosadašnjeg rada i krenemo u nove istraživačke poslove, kako bismo društvu pomogli u traženju rješenja za prevladavanje stanja stihijnosti i blokade koje je danas prisutno u agraru i selu.

Čini nam se da se u ovom trenutku mogu formulirati dva velika pravca ruralno-socioloških istraživanja: jedan okrenut socijalno-ekonomskim promjenama u čijem je središtu individualno gospodarstvo i njegova reprodukcija, a koja istraživanja treba raditi zajedno s agrarnim ekonomistima, i drugi okrenut promjenama u seoskom socijalnom prostoru, društvenom i kulturnom životu sela, koja istraživanja treba situirati u širi kontekst sociologije naselja i socijalne ekologije.

Rural-sociological Research and the Main Trends of Change in the Yugoslav Village

Summary

The author places the beginnings of rural sociology, i.e. of rural-sociological research in Yugoslavia, in the first half of the 19th century when the awakened national consciousness, searching for its roots, »discovered« the peasantry which had managed, in spite of long centuries of foreign influence, to preserve its authentic material and spiritual culture.

During the whole 19th and in the beginning of the 20th century ethnologists, anthropogeographers, historians, economists and jurists collected extensive material on the life of the South Slav peasantry.

Subjected to sociological analysis, this material can give a comprehensive picture of the village-peasant society of that time. The first period after the war and revolution is marked by the forced development of industry in which the peasant economy was to have been only a passing support, very quickly yielding its place to socialized agriculture. Deprived private agriculture rapidly lost its labour force and the village population decreased. It was in this stormy period for the village (and society) that research began and the first rural-sociological works appeared. University and research departments were opened and periodicals founded. Rural sociology opened up new fields of research and until the end of the seventies it methodically kept abreast of changes in the village and in agriculture.

After that conditions gradually deteriorated and the crisis spread to all the segments of society, including the village. The crisis also, unfortunately, included social sciences and, thus rural sociology,

Социологические исследования села и сельской среды и основные тенденции изменений в нашей деревне

Резюме

Исторические основы социологии села или социологических исследований села и сельской среды на территории Югославии, автор поместил в первую половину 19 века в момент пробуждения национального сознания, которое в поисках за своими »корнями« и происхождением, обнаруживает крестьянство, которому хотя и под посторонним влиянием, удалось сохранить достоверность материальной и духовной культуры. На протяжении 19. и начала 20 вв., этнологи, антропогеографы, историки, экономисты и юристы подбирают богатые материалы и данные о жизни юлославского крестьянства, которые подвергнутые социологическому анализу, смогут послужить неисчерпаемым источником событий и отношений относящихся к сельскому (крестьянскому) обществу того времени.

В первый период после войны и революции отмечается интенсивный рост индустриализации, которой крестьянская экономика должна была послужить только временной опорой, чтобы затем свое место уступила общественному сельскому хозяйству. Непривилегированное индивидуальное сельское хозяйство очень быстро остается без рабочей силы, тогда как численность сельского населения уменьшается. Именно в такой, для села (и общества) бурной обстановке отмечаются первые исследования и первые социологические труды исследующие село и сельскую среду. Создаются кафедры, исследовательские отделения, появляются разные журналы. Социология села и сельской местности открывает новую область в исследовании этой сферы общества и доходя до 70-х годов систематически наблюдает за общественными изменениями в селе и сельском хозяйстве. Последующий период характеризуется прогрессивным кризисом которым постепенно охвачены все общественные сегменты, в том числе и село. Кризисом, к сожалению охвачены

and has in the last decade primarily made itself felt in the much smaller number of empirical research projects and the scattering of research teams. ●

и общественные науки, в том числе и социология села, что в прошедшем десятилетии высказывается в первую очередь в резком уменьшении объема эмпирических исследований, а самим этим в распадении исследовательских групп. ●